

Laczkó András

Kaiser László iskolái

Az 1953-ban született Kaiser László és közöttem tíz esztendő a kapcsolat – a javamra. Nyilván ezért fordulhatott elő nemrégiben egy irodalmi délutánon, ahol ő volt a kérdező, hogy elhangzott részéről a következő mondat: Az Irodalomtudományi Közleményekben és az Irodalomtörténetben olvastuk diákkorunkban Laczkó András írásait. Hiúság ide, hiúság oda, jólesett, hogy valamivel hozzájárultam tanulmányaihoz. Meg kellett kérdezniem később tőle, amelyből hosszabb beszélgetés lett, milyen emlékeket őriz iskoláiról.

– 1959. szeptember 1-jén lépted át az általános kapuját. Hogyan emlékszel erre, és szüleid hogyan készítették föl?

– Pesti gyerek vagyok, őspesti, olyannyira, hogy mindmáig abban a lakásban lakom a Nyugati pályaudvar mellett, az Újlipótvárosban, ahová születtem. Az iskola, ahová jártam, éppen szemben volt és van házunkkal, több neve is volt: Sziget Utcai Általános Iskola (a hatvanas évek közepéig a jelenlegi Radnóti utcát Sziget utcának hívták), Rajk László, Berzeviczy Gizella, hosszú évek óta pedig, remélhetőleg végérvényesen Gárdonyi Géza nevét viseli. A lényeg: ide jártam (egyébként Helga lányom is), akkor, vagyis 1959-ben ez a ma már egy iskola még kettő volt: az egykori fiú- és lány-, de már koedukált két külön intézmény, ráadásul a nagy létszám miatt volt délelőtti és délutáni oktatás hetenkénti váltással. Én a nyolc év alatt mindkettőbe jártam, s ennek az volt a családi oka, hogy a nővéremmel egy időben legyünk az iskolában, s ez azért kellett, mert szüeim nagyon korán elváltak, édesanyám, ahogyan mondani szokták, egyedül nevelt minket. A teljes képhez hozzátartozik, hogy édesapám kémia–biológia–földrajz szakos középiskolai tanár volt, egyébként rendszeresen tartottuk vele a kapcsolatot, sokat segített később, főleg a gimnáziumi időszakban. Édesanyám pedig otthon maradhatott velünk, mert ún. bedolgozóként tevékenykedett, ami azt jelentette, hogy játékmackókat és egyéb állatokat munkált meg, s vitte be a kész „terméket” valamilyen állami szövetkezetbe. Mindebből következik, hogy messze nem voltunk gazdagok, bár szegények sem, inkább nagyon-nagyon visszafogottan, spórolósan éltünk. Édesanyám szeretett olvasni, nekem is sokat olvasott föl, iskolai végzettségéhez képest kimondottan művelt volt; úgy is mondhatnám, kicsit elkényeztetett értelmiségi gyelekként, aki már a betűket is ismerte, kerültem az első osztályba.

– Milyen emlékeid vannak a tanítóról vagy tanítónőről meg a tanárokról?

– Az alsót a volt „lányban” kezdtem, homályos, gomolygó emlékem van a tanítónőről és arról, hogy kimondottan jól tanultam. A harmadik-negyedik osztályt már a „fiúba” jártam, érdekes, itt férfi tanítónk volt; kemény pedagógusra emlékszem, egy-egy

pofon is elcsattant, szerencsére nem rajtam. Nem lehetett rossz tanár, előttem van, hogy A Pál utcai fiúkat – óráról órára – felolvasta: máig érzem ennek a hangulatát. A felsőt a „lányban” folytattam, s ott is fejeztem be. Nem biztos, hogy ez a váltogatás jót tett. Mindenesetre az osztály krémjéhez tartoztam, nem tanultam valami jól, viszont sokat olvastam (rendszeresen jártam a közeli Szabó Ervin Könyvtárba), sőt versikéket is faragtam. Amúgy jó tanáraim voltak, különösen a magyar–oroszosztályfőnök maradt meg bennem és a történelem-tanárnő, aki úttörő csapatvezető is volt, valamint a volt fiúiskola legendásan szigorú igazgatója, a fizikatanár Bellay László, aki túl a kilencvenen ma is aktív, most már kerületi díszpolgár.

– *Itt muszáj megkérdezni, hogy voltál kisdobos és úttörő?*

– Persze, ki nem volt. Kirándulásokra, őrsi gyűlésekre emlékszem, arra viszont nem, hogy táborba elmentem volna. Nem akartam, erősen kötődtem édesanyámhoz, el sem tudtam képzelni a hosszabb távollétet, talán ő sem akarta, nem mellékesen napközis sem voltam soha. Édesapám ötvenesztendős volt, amikor én születtem, tehát a két háború között már tanárkodott, ezt csak azért említem, mert a családnk nemigen volt „rendszerhívó”, elég egyértelműen működött a kettős nevelés. Engem már korán felvilágosítottak 56-ról, rémlik, az úttörőséghez is szkeptikusan viszonyultam, amennyire egy tizenhárom-tizennégy éves gyerek képes. Jó eszű, némileg lusta, néha rosszkedvű, a tanárok és gyerekek által respektált fiú voltam. Többet vártak tőlem, mint amennyit teljesíttem. Ez főleg nyolcadikban okozott gondot, amikor is az első félév végén, három egész valamennyi lett az átlagom, s ez bizony kevés volt a továbbtanuláshoz, pláne a Ratkó-gyerekek nagy száma idején.

– *Csak nem szakmunkásképzőbe kerültél?*

– Ez kizárt volt a mi világunkban, a mi családnkban. Tehát maradt a protekció. Lehet, hogy sokan nem hiszik el, de életemben bárhová kerültem, akár iskola, akár munkahely: soha semmilyen protekcióm nem volt, kivéve egyetlen egyszer, amikor édesapám tanári kapcsolatai révén elérte, hogy bekerüljek egy gimnáziumba, a tőlünk meglehetősen messze, a Népligetnél, a Fradi pályánál levő Széchenyi Gimnáziumba.

– *Megháláltad? Mármint a gimnáziumnak?*

– Azt nem tudom, de ott már jól tanultam, illetve nem rosszul, de lényegesen jobban, mint az általános iskola vége felé. Ebben az is szerepet játszott, hogy édesapám esetenként foglalkozott velem, főleg kémiából és biológiából, illetve németből, mondhatni, bizonyos értelemben ő is tanárom volt... Utólag nézve nem volt erős gimnázium a Széchenyi, ám tanítottak kitűnő tanárok is. Ez a mára megszüntetett gimnázium hajdanán igen jó hírű volt, Tisztviselőtelepi Gimnáziumnak hívták, főleg a VIII. kerületiek jártak ide, Babits Mihály is tanított itt, igazgatója hosszú ideig a remek pedagógus és ifjúsági író Gaál Mózes volt, itt végzett például Benkő Gyula színész, aztán Hofi Géza, akkor még Hoffman Géza néven és több híres, ismert személy, például Andorai Péter, a híres színész, Kozma István birkózó, Gyulai Endre, Spányi Antal püspök. Az

én időmben már nem lehetett annyira erős, hiszen – hadd ironizáljak – engem is fölvettek. És egy érdekesség: fiúgimnázium volt, az utolsók egyike.

– *Kik tanítottak, és milyen tanárokhoz, tantárgyakhoz kötődöttél?*

– Előtte még annyit, hogy elég vad, heterogén osztály volt a miénk. Örömmel tapasztaltam a legutóbbi osztálytalálkozón (sajnos ritkán találkozunk), hogy ennek ellenére egyben van mindenki. Ezt úgy értem, hogy – függetlenül attól, hogy ki diplomázott, ki nem, egyébként elég sokan – mindenkinek rendes munkája van, nincs frusztrált, félresiklott köztünk, ehhez a gimnáziumnak is hozzá kellett járulni. A tanárok? Volt egy-két „reakciónak” tartott, ide temetett, régi vágású pedagógus, Kelemen tanár úr, a tornatanár vagy Gajó tanár úr, az egykori görög–latin szakos, akit átképeztek orosztanárnak. Volt néhány gyengébb tanár, akiket eléggé megkínóztunk mi, a kegyetlen kamaszok, vagy volt, aki nem tudta vagy nem akarta komolyan venni a tanítást, s volt pár remek tanár, például Gujdi Barnáné, a kémiatanárnő vagy Kiss Istvánné, a hajdan híres újságíró Kispista István felesége (érdekes volt később találkoznom az ismert, már idős újságíróval). Két tanárt mindenképpen ki kell emelnem, ők mindenképpen hatással voltak rám. Az egyik a fiatal osztályfőnök, Mikusi Imre, alig egy-két éve végezte az egyetemet, „koponya” volt a matekban és nagyon jó pedagógus, küszködött velünk, de megszerettük. A másik: egy tudós tanár típus: Téglás János igazgatóhelyettes, történelmet tanított, nagy háterszággal, később Babits-kutató lett a tanítás mellett, több könyve jelent meg Babitsról. Érdekes, hogy rendszeresen jár könyveim bemutatójára, de el-eljár Gujdi Barnáné és Mikusi Imre is. Nem tagadom: nagyon jólesik. S a tanulás? Talán a jobbak közé tartoztam, de messze nem voltam kimagasló semmiben, talán még a magyarban sem. Arra emlékszem, hogy jelent meg versem az iskolai újságban, sokat olvastam ott-hon, sokat, összevissza. Talán kevésbé voltam érett és „nagyfiú” a többiekhez képest, megkockáztatom. Ráadásul negyedikos koromban húsvétkor a Margitszigeten – egy lány miatt, hiszen neki hősködtem – eltörtem a bokámat, nem tudtam részt venni az érettségire való fölkészülés nagy „menetelésében”. Végül mégis viszonylag jól érettségiztem, matekból volt egyedül hármasm. A német nem ment rosszul (ezt tanultuk a gimnáziumban az orosz mellett), így felvételiztem az ELTE könyvtár–német szakára. Sokan jelentkeztünk, plusz a felvételem sem sikerült, evidens módon nem vettek fel.

– *Megviselt?*

– Nem, mert a lelkem mélyén éreztem, hogy keveset tudok, hiszen nem készültem föl eléggé. De azt is éreztem, hogy előbb-utóbb diák leszek, hallgató, egyszerűen nem fért bele sem nekem, sem szüleimnek, hogy ne szerezzek diplomát. Mindenesetre egyelőre elmentem dolgozni, mi mást tehettem. A Budapesti Fényképész Szövetkezetenél voltam gyakorlatilag segédmunkás, a fotós uraknak cipeltem a nagy állványt. Mellette beiratkoztam a jogi egyetem magyar előkészítőjére, ki tudja, mire hasznos alapon, és jártam egy könyvtárosképző tanfolyamra a Múzeum utcába. Az előbbin egy nagyon rokonszenves gimnáziumi tanár tanított, az utóbbi kétéves tanfolyam volt, komolyan

vették, szép emlékem van egy igazi könyvtáros tanárról, Szabó Sándornak hívták. Fél-évben még vizsgáztam, aztán eldől, hogyan tovább... Korábban még kacérkodtam a pesti egyetemmel, de féltem, hogy nem vesznek föl, s elvisznek esetleg két évre katonának, így biztosra akartam menni. Valamikor a felvételi beadási határideje előtt nem sokkal találkoztam egy volt általános iskolás osztálytársnőmmel, aki Szegeden tanult már a tanárképző főiskolán, magyar–oroszl szakon. Gyere oda, mindent hülyét fölvesznek, pláne ha fiú – mondta gúnyosan. Nekem sem kellett több! Oroszul elég közepesen tudtam, így elkezdtem tanulni. Gözerővel. Ennek eredményeképpen meg a kimondottan jól sikerült felvételinek köszönhetően föl is vettek. Emlékszem, a szegedi főiskolával szemben levő vendéglő-kocsmába, a Béke tanszékre mentem be a szóbeli után, ahova nemsokára követett a fiatal felvételiztető tanár, hogy kávé igyon, s virágnyelven megmondta, ne aggódjak, fölvesznek, annyira jó lett a felvételem. Hadd rögzítsem ennek a derék fiatal tanárnak a nevét, aki sajnos nem tanított, mert rövidesen egy másik vidéki főiskolára ment át, jó nevű irodalomtörténész lett belőle: Lőrinczy Huba.

– *Nagy lehetett a boldogság...*

– Bizony nagy volt, az öröm pedig az volt az örömben, hogy szeptembertől – akkoriban ez volt a rend – elvittek mint előfelvételist 11 hónapra katonának. Erről nem szívesen beszélek, mert életem egyik legsötétebb időszaka volt, másrészt ott nem volt kitől mit tanulni. Viszont lehetett felejteni, az én esetemben az oroszot. Ugye, amit gyorsan tanulunk, gyorsan el is felejtjük. Így amikor 1973 szeptemberében elkezdtem a főiskolát, rögtön kiderült, alig tudok oroszul. Hiába villogtam egy kicsit a magyar tanszéken, még tudományos diákköri dolgozatot is írtam Mátyás Iván munkásságáról, éreztem, ennek nem lesz jó vége, nem leszek képes elvégezni az orosz szakot.

– *Ahogy lenni szokott, átmentél egy másik szakra.*

– Pontosan. Még hozzá történelem szakra. S ennek külön története van. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán nem csupán igen erős volt a történelem tanszék, de nagy befogadó is: más szakon nem sikeres, netán renitens diákokat örömmel átvett Nagy István tanszékvezető tanár úr. Sőt: évvizsga nélkül, mert nekem például külömbözetit vizsgát kellett tennem egy év anyagából, s így csatlakozhattam a másodévesekhez. Ezen a tanszéken meghatározó személyiség volt az említett, a XIX–XX. század magyar történelmével foglalkozó, kiváló pedagógus Nagy István, de az összes tanár is: a demográfusként is jelentős Kovács Zoltán, a középkoros Székfi László, az egyetemes történelmet oktató diákok kedvence, a fiatal Bezdán Sándor és mások. Az sem véletlen, hogy vendégtanárként a hatalmas tudású, legendásan nagy történész, Benda Kálmán is tanított minket, Pestről járt le rendszeresen a főiskolára, jellemző módon 56-os múltja miatt csak itt oktathatott... S micsoda remek tanszéki bulik voltak, az a kohézió, ami máig összetart minket, akkor született: évente jó néhányan összejárunk, találkozunk a szentesi levéltárban vagy Szegeden. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy én nem voltam valami eminens történészhallgató: jól éreztem magam itt, de inkább az irodalom érdekelt.

– *Gondolom, a magyar tanszéken is voltak jelentős tanárok.*

– Hogyne, még elsősorban tanított minket Hegedűs András, a főiskola főigazgatója, aki magyar írók tanári, pedagógusi tevékenységével foglalkozott, illetve ebben a témában publikált sokat. Korán, ötvenkét esztendőskorában, 1975-ben meghalt, s az ő tanszékvezetői munkáját az ismert Németh László-kutató, Grezsa Ferenc vette át, komoly tanár, komoly ember volt. A tanszéken tanított rövid ideig Keszthelyi György, aztán átkerült a Bajai Tanítóképzőre, igazán sajnáltuk, mert vérbeli irodalmár volt, még ha keveset is publikált. S itt bontogatta szárnyait egy fiatal irodalomtörténész, Kovács András, aki később a szegedi egyetemre került, s itt volt még Oltyán Béla kritikus és Sebe Jánosné irodalomtörténész. A nyelvészeti tanszék sem mondható gyengének, kiemelkedő tanár és egyéniség volt az 56-os múltú, ezért némileg háttérbe szorított Török Gábor, a nyelvészként, József Attila-kutatóként egyként jelentős tudós, s Békési Imre a modern nyelvészet úttörője, később főiskolai főigazgató. S mondhatnék még neveket, de hosszú lenne a névsor. Egyet mégis emlétek, a régi vágású, egykor Németh Lászlóval Hódmezővásárhelyen együtt tanító Sipka Sándort. A tárgyilagosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy jó néhány gyenge tanár is volt a főiskolán meg persze közepesek is, működött itt is a kontraszelekció.

– *Államvizsga?*

– 1977-ben volt, de annyit hadd mondjak el, hogy ebben az évben többen elvégeztünk egy alapfokú könyvtáros tanfolyamot. Nevekre nem emlékszem, de nagyon-nagyon rokonszenves vidéki könyvtárosok maradtak meg bennem mint tanárok, fantasztikus olvasásszeretettel, nemes megszállottsággal. Az államvizsga egyébként könnyedén ment, nem volt vele semmi gond, ahogy a gyakorlótanítással sem. A szakdolgozatomat Grezsa Ferencnél írtam, Németh László volt a témám, egész pontosan Németh László korai korszaka. Biztos voltam abban az időben, hogy tanítani nem akarok, nem tudtam magam elképzelni egy általános iskolában, így egy II. kerületi Szabó Ervin Könyvtárban helyezkedtem el a diploma megszerzése után nem sokkal. Szerettem a könyvtárosi munkát, plusz irodalmi kört vezettem meg író-olvasó találkozókat szerveztem, többek között Csoóri Sándorral és Sánta Ferencsel. És persze sokat olvastam, néha írtam is, abban az időben főleg verseket.

– *Nem hiányzott a tanulás?*

– Nem is a tanulás hiányzott, inkább evidens volt, hogy az ember mindig lép tovább. Ez konkrétan azt jelentette, hogy lehetett jelentkezni az ELTE Bölcsészettudományi Karára kiegészítő szakra, én a magyart választottam. Nem volt szabályos felvételi, csak felvételi beszélgetés, s 1978 szeptemberétől már a bölcsészkar padjait koptattam, persze a könyvtárosi munka mellett, hiszen levelező szakra jártam.

– *Az ELTE-n kik tanítottak?*

– Szép emlékeim vannak erről a két esztendőről, mert csak ennyit kellett elvégezni, beszámították a négy főiskolai évet. Jó társaság jött össze, mármint a diákokra gondolok, vagyis ránk: mind dolgozó emberek voltunk, főleg tanárok. Érdekesség, hogy ve-

lünk járt Fábry Sándor, már akkor nagy dumagép volt. Több volt egyetemi társammal tartom a kapcsolatot, közülük Varga Gyulával komoly barátság alakult ki, ő az egeri Eszterházy Károly Főiskola Kommunikáció Tanszékének vezetője, kiváló nyelvész, érdekesség, hogy éppen az ő tanszékének pesti kihelyezett tagozatán, Kósa Csaba fölkérésére tanítottam pár éve filmtörténetet. A tanárokat kérdezted, róluk is néhány szót. Egyértelműen jók voltak (ellentétben a tanárképzővel, ahol – mint már említettem – voltak gyengék, főleg az „egyéb” szakokon, mint marxizmus, pedagógia, neveléstudomány stb.), igaz, levelező lévén viszonylag keveset tanítottak, a kapcsolat sem lehetett olyan személyes, mint a nappalis főiskolán. A nyelvészek közül Hajdú Mihály alakja, tanítása nagyon megmaradt bennem. Hadd szögezzem le gyorsan: a fiatalság felhajtóerejével, a közeli, főiskolán szerzett tudással, a megtanult tanulási módszerekkel könnyedén vettük szinte mindannyian az egyetemet. Az irodalmat tanította maradandóan: Tarján Tamás, Pálmai Kálmán, Csűrös Miklós. Tanított még Zemplényi Ferenc, Szávai János, V. Kovács Sándor. Mind-mind nagy tudású tanár volt, talán a furcsa stílusú, kioktató Zemplényit nem tudtam igazán a szívembe zárni. Kitűnő órák – inkább előadások voltak –, de itt komolyabb kapcsolat, éppen a képzés posztgraduális jellege miatt nem alakulhatott ki tanár és hallgató között. Egy kivétel van: Tarján Tamásnál írtam szakdolgozatot (ezt is Németh László munkásságáról), s vele máig tartó jó viszony alakult, jött létre, amolyan irodalmi kapcsolat.

– *Jól tudom, hogy közben fölvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakára.*

– Méghozzá nappali szakra. Ez egy érdekes történet. 1979 tavaszán – ahogy már említettem, javában könyvtáros voltam, és jártam az ELTE magyar levelező szakára – olvastam az újságban, hogy ilyen szakot indít a Színház- és Filmművészeti. Gondoltam, megpróbálom. Úgy voltam ezzel, ha nem sikerül, akkor sincs semmi, hiszen jól éreztem magam a munkámban és a bőrömben, ha meg netán sikerül, akkor bizonyos értelemben folytatom irodalmi dolgaimat. Négyfordulós felvételi volt, két írásbeli, két szóbeli, több mint négyszázan jelentkezünk, s nagy meglepetésemre fölvettek. Hozzá kell tennem, hogy tényleg jól sikerültek az írásbelik, a szóbelin meg egyáltalán nem izgultam, talán ez imponálhatott a neves emberekből álló bizottságnak.

– *Új korszak kezdődött nyilván az életedben...*

– Bizonyos értelemben feltétlenül. Újra diák lettem, ráadásul újra nappalis. Itt el kell mondanom, hogy a Kádár-korszakban nappali tagozaton csak egy felsőoktatási intézményben lehetett tanulni – kivéve a művészeti intézményeket. Életem egyik nagy ajándékának tekintem, hogy kétszer lehettem nappalis diák. Az külön érdekesség, hogy amikor elsőéves voltam a Színház- és Filmművészeti, abban az évben végeztem az ELTE-n. Vizsga vizsga hátán, gyakorlótanítás, plusz államvizsga és szakdolgozat, és ekkor jelentek meg verseim először országos lapban, egyébként a Vigiliában, Rónay László irodalomtörténész hozta le őket.

– *A Színház- és Filmművészeti aztán „nagygyűk” tanítottak?*

– Hogyne. De a részletezés előtt még annyit, hogy dramaturg szak a főiskolán több mint húsz éve nem indult. Az utolsó osztályok egyike renitens osztály volt – többek között Csurka István járt ide –, úgy látszik, a hatalomnak és a kultúrpolitikának element a kedve a szaktól. Aztán Várkonyi Zoltán, a főiskola rektora nem sokkal a halála előtt kiharcolta a dramaturg szak indítását, így kerültünk mi be 1979 szeptemberében tizennégyen a több mint négyszáz jelentkező közül. A képzésről annyit, hogy általános volt, olyan értelemben, hogy film- és színházi dramaturgiát egyaránt tanultunk, a későbbi évfolyamokon ez már megváltozott. A főiskoláról alapvetően pozitív emlékeim vannak, az időszakról kevésbé, de ez magánéleti okok miatt, édesanyám halála, válás. Rengeteg ember vett körül, mégis bizonyos értelemben magányos voltam a főiskolán is, a magánéletben is. A képzést egyébként – ahogy mondtam – alapvetően jónak tartom, talán némileg több gyakorlati jellegű stúdium, illetve feladat kellett volna. Itt nem írásbeli feladatokra gondolok, bőven írtunk különféle műfajban a színdarabtól a kritikán át a forgatókönyvig, hanem „bekapcsolódást” filmes, színházas munkákba.

– *A tanárok közül kik voltak rád hatással?*

– Bizonyos értelemben mindenki, hiszen azon túl, hogy ismert művészek voltak, nekem mindenképpen újat hoztak s adtak korábbi tanulmányaimhoz képest. Így meg is emlétek szinte mindenkit. Elsőnek Nemeskürty Istvánt, aki négy éven keresztül okított minket filmtörténetre, filmesztétikára. Rám tantárgya és személye egyaránt nagy hatással volt. Külön öröm, hogy hosszú évekkel később mint könyvkiadó egy kötetét, a Csongor és Tünde elemzését megjelentethettem, s nem véletlen, hogy 2010-ben napvilágot látott *Egyéniségek és filmművészet* című könyvemet neki ajánlottam... A legendás Nádasdy Kálmán csak egy évig taníthatott minket, 1980-ban meghalt. Egy évig vállalt tanítást a drámaíró Gyárfás Miklós, utána három évig Osztovits Levente okított minket a színházi dramaturgia rejtelseire. Ungvári Tamás, aki a magyar irodalmat tanító, egyben a főiskola rektoraként tevékenykedő Simó Jenő után az osztályfőnökünk lett, végig drámatörténettel foglalkozott. Tartott órákat még Lengyel György színházrendező, Petrovics Emil, Selmeczi György és a tragikus, egyben rejtélyes körülmények között elhunyt Elbert János, illetve négy évig Bacsó Péter vitte a filmdramaturgiát és forgatókönyvírást. Jó névsor, ugye? Volt, akit kimondottan kedveltem, volt, akit kevésbé, de mindenkitől sokat tanultam, tanulhattam. Igen hasznos négy év telt el, intézményen belül és intézményen túl: sokat jártunk moziba, színházba, igen sok főiskolai vetítés volt, és hát persze a jó kis bulik, összejövetelek, tartalmas tékozlások, miegyebek...

– *Végül a színház vagy a film területén kötöttél ki?*

– A színház egy fokkal jobban érdekelt – talán éppen az irodalmi alapok miatt –, így szakdolgozatomat Remenyik Zsigmond drámaíról írtam, majd mivel két színházba is hívtak dramaturgnak, rövid vívódás után Pécs és Veszprém közül az utóbbit választottam, s két évadot töltöttem el a Petőfi Színházban. De hát ez már egy másik történet, legföljebb azzal zárhatom a filmes tanulmányaim sorsát, hogy több mint tíz évet

dolgoztam a színház után a szinkron területén lektorként az egykori Pannónia Filmstúdióban, későbbi nevén Videovox Stúdióban, tehát a mozgóképes tanulmányoknak is bőven hasznát vehettem.

– *Harmincéves voltál, amikor befejezted a Színház- és Filmművészeti Főiskolát, vélhetően elég volt az intézményes tanulásból.*

– Ez teljesen logikusnak tetszik, magam is így hittem. De hát ember tervez... Szó szerint... 1983 nyarán, tehát a színművészeti diploma megszerzése után néhány héttel olvastam, hogy kétéves, levelező képzés indul a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián. Amolyan hitoktató, „hittágító” képzés. Gondoltam egy merészet, jelentkeztem és felvételiztem – ez valójában felvételi beszélgetés volt a filozófus és tanár Nyíri Tamással –, s mivel fölvettek, el is kezdtem. Néhány tucatnyian voltunk a felvettek, persze felnőtt emberek. Nagyon bennem maradt egy mondat, amely a belvárosi intézmény falán függött: Akinek a másik ember számára nincs öt perc ideje, annak az Isten számára sincs ideje. Hát igen, így kéne élnie mindenkinek, különösen a mai rohanó, felületes, egymásra nem figyelő világban... De térjünk vissza a Hittudományi Akadémiára. Kit láttam az elsőévesek között? Mensáros Lászlót, a nagy színészt! Erről később írtam is az egyik könyvemben. Hogy teljes legyen a kép: csak néhány hónapot jártam ide, aztán abbahagytam, akkor már Veszprémben voltam dramaturg, utazások, teendők nem engedték a rendszeres, iskolai tanulást. Két tanárt emelek ki, aki a rövid időszak ellenére is nagy hatással volt rám: az egyik a már említett óriási tudású Nyíri Tamás, a másik pedig a finom humorú, karizmatikus Bolberitz Pál. Kedvenc ironikus szavajárása volt: „Aki sokat marxol, keveset fog!” Így utólag nagyon sajnálom, hogy nem jártam végig a két évet, de hát ahogy mondtam: ember tervez...

– *Gondolom, ezzel már tényleg vége szakadt az iskolapad-korszakaidnak!*

– Nem, volt még egy hattyúdalom. Mégpedig néhány hónap az ELTE Jogi Karán.

– *Oda hogyan keveredtél?*

– 1990-et írtunk, a rendszerváltoztatás eufóriájában éltünk... Akkoriban a szinkronban dolgoztam, sosem lehet tudni, mit hoz az élet alapon kezdtem el a jogot. Ide még felvételi sem kellett, hiszen ugye magyar-történelem szakon végeztem hajdanán, s ez a két felvételi tárgy. Erről a néhány hónapról, amíg jogi eladásokat hallgattam, három komoly emlékem van. Az egyik: az egyetemen az évnyitó beszédet Antall József tartotta, akkor is nagy tisztelője voltam, most is az vagyok. A másik két emlék: két tanár: az öreg, nagy tekintélyű, nemzetközi hírű Brósz Róbert előadásai a római jogról, a másik az akkor fiatal titán Mezey Barna (ma rektor) előadásai a magyar jogtörténeletről. Bevallom: igazán nem éreztem jól magam a jogi stúdiumok között, úgy is mondhatnám: annyi tanulást igényelt volna az egyetem elvégzése, hogy semmi másra nem maradt volna időm. Kissé ironikusan és önironikusan fogalmazva: rájöttem, itt aztán tanulni kell, ezt úgy értem,

másképp, mint a magyar szakon: rendszeresen, magolva, biflázva, hát ez nem az én alkatom... Így hát szép csendben abbahagytam, ezt egyébként nem is bánom.

– *S azóta nem ültél iskolapadban?*

– Gyakorlatilag nem, hosszú évekkel ezelőtt elvégeztem egy igen rövid könyvszerkesztői, könyvterjesztői tanfolyamot, de ez szó szerint apróság.

– *Viszont tanítottál és tanítasz...*

– Menjünk sorjában! Megvoltak a szokásos gyakorlótanítások, főiskolás koromban a lakásunktól nem messze levő Herman Ottó Általános Iskolában, az egyetemi időszak alatt a Radnóti Miklós Gimnáziumban. Aztán nagyon-nagyon hosszú szünet. A kilencvenes évek közepén kértek föl tanítani egy szinkron dramaturg tanfolyamon, később egy színiiskolában, illetve a már említett tanárképző főiskola kommunikáció szakán, valamint a Magyar Újságírók Közösségének újságíró tanfolyamán. Aztán hogy vezetője lettem a Hungarovox Oktatási Stúdióknak és Kiadónak, a nálunk levő tanfolyamokon (szinkron dramaturg, könyvszerkesztő, műfordító, szinkronszínész, íráskészség-fejlesztés) rendszeresen tanítok.

– *Hogy érzed, mennyire épültek be tanulmányaid és tanáraid személyiségedbe, munkádba?*

– Nyilván minden bennem van kisebb-nagyobb mértékben, direkt vagy indirekt módon. De hozzá kell tennem, legalább ennyit ér a tapasztalat is, illetve a nem intézményesített tanulás, tehát az érdeklődés vagy a megszállott olvasás. A szinkronnal kapcsolatos dolgokat például konkrét teendők között tanultam, szintúgy a könyvszerkesztést (több mint száz könyvet szerkesztettem), folyóirat-szerkesztést, a kiadói dolgokat. Különféle írói életműveken és műveken oktatás nélkül rágtam át magam. Az írás maga bizonyos fokig tanítható és tanulható, bizonyos határon túl, ahogy mondani szokták, titok.

– *Az irodalomban kik voltak a mestereid?*

– Már említettem, hogy a Színművészeti Főiskolán elég sok írásbeli feladat volt, ezt én inkább íráskészség-fejlesztésnek tartom. Az a tizenvalahány kötet (vers, próza, esszé, tanulmány, interjú), ami mögöttem van, nagyon áttételesen köszönhető a főiskolának. Itt mesterről nem beszélhetünk, de talán más esetben sem. Aki nagyon hatott rám: Németh László – és persze megannyian. Direkt nem mondok neveket, hosszú és heterogén a névsor, s nem csupán költőket, írókat kéne említenem. Legyen az író erős személyiség, az általa teremtett világ és alak megüssön engem... Ezt szeretem a régebbi művekben is, ezt a maiakban, világnézettől, stílustól függetlenül. Osvát Ernő, a *Nyugat* legendás szerkesztője vallotta: micsoda fantázia kell a valóság meglátásához. Én ezt a valóságot keresem, ha nem látom, unom. Kiadóvezetőként, szerkesztőként pedig a jó könyvet támogatom, nem a saját ízlésemet és világvéleményemet várom el.

– *Tanári pályád is érdekes és a költői, írói pályád is. Jól látom, hogy mind a kettőt később és későn kezdted vagy folytattad igazán...*

– Ez tény. A tanítás, valójában a felnőttoktatásban való részvétel a kilencvenes évek közepétől kezdődött. Az írással majdnem hasonló a helyzet, ennek oka a lustaságon és magánéletbeli rendezetlenségen túl a nyolcvanas évek irodalmi világában és politikájában keresendő... Bár elvéve jelentek meg verseim, cikkeim a nyolcvanas években, igazán a kilencvenes évek elejétől-közepétől kezdtem rendszeresen publikálni. Dramaturgiai ismereteimet a zeneszerző Rózsa Pállal való együttműködésben igyekeztem kamatoztatni: több műhöz írtam librettót, volt, amivel pályázati helyezést értünk el Olaszországban (Franz Kafka: *A per*), Fazekas *Lúdas Matyijá*ból írt zenés változatot a Pomázi Zeneiskola mutatta be 1996-ban a színész Nagy Zoltán rendezésében. Több vidéki színházban merült föl bemutatása, én várok... Petőfi *A helység kalapácsa* remekműből írtunk operát, ezt a szegedi színház tervezi bemutatni. Verseim folyamatosan jelentek és jelennek meg, két alkalommal a Quasimodo költőversenyen oklevelet kaptam, Baranyi Ferenc által olaszra fordított verseimért 2006-ban a nemzetközi Brianza-díjat vettem át Olaszországban. Magyar és világirodalommal foglalkozó esszé- és tanulmányköteteim jelentek meg, számos előszót írtam, eddig egy novelláskötetem látott napvilágot, öt interjúkötetem, köztük négy életinterjú (a régész Éri Istvánnal, a katolikus újságíró Magyar Ferencsel, a szinkron dramaturg dr. Hársing Lajossal és Dallos Szilvia színésznővel) jutott el az olvasókhöz. Talán az interjúkötetekért meg folyóirat-szerkesztői tevékenységemért (évekig az *Örökségvédelem* című újságot „főszerkeszttem”, évek óta részt veszek a *PoLíSz* irodalmi lap szerkesztésében) kaptam Petőfi Sándor sajtószabadság-díjat. Mindezt az elmúlt bő tizenöt évben. Nem panaszkodhatom, nem is panaszkodom, dolgozom... Bár néha sötéten látom korunk szellemi silányosulását, a bizonyos fokú lumpenizálódást, a Gutenberg-galaxis retirálását: egészében bizakodom, s tetteikkel próbálok tenni mindez ellen.

– *Végül: mitől jó szerinted egy tanár?*

– Ezernyi dologtól – a tudástól a magatartásig –, de néha szkeptikusan Tolsztojt szoktam idézni, a nagy író és nagy tanítót, aki azt mondta, hogy egy nevelésben hiszek, az önnevelésben. Komolyra s egyben vidámra fordítva a szót, eszembe jut Nádasdy Kálmán, a híres rendező és operaigazgató megfogalmazása, aki szerint a jó dramaturg a rendező barátja. A jó tanár – éppen az őszinteség, a kölcsönös tisztelet alapján – saját diákjának barátja is. Ám ez érvényes másra is, éppen az én másik kenyérekéréső munkámra, hivatásomra is: a jó kiadóvezető és szerkesztő a szerző barátja is. De mindezt másképp is ki lehet fejezni: szeretet nélkül nincs semmi! S itt természetesen a szigorú, ha úgy tetszik, tartásos szeretetre gondolok. Mert manapság sajnos hajlamosak az emberek gyengeségnek fölfogni a szeretetet. Tehát az olyan érzelem igaz és működőképes, ami semmiképpen nem enged az evidenciákból, s ha szükséges, erőt mutat. Miként Kossuth Lajos vallotta: ha megdobnak kövel, dobd vissza mennykövel! Az értékek védelmében... Mert a tanár és alkotó, de minden ember végső dolga ez: az értékek védelme! Különösen értékváltságos korban...